

В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Специфіка налагодження суспільного консенсусу в інформаційному суспільстві¹

Будування соціально-культурних відносин глобалізованого інформаційного суспільства, таким чином, обумовлює потребу дотримання в оптимальному, достатньому для подальшого розвитку співвідношенні глобальної, заснованої на загальносуспільних здобутках, і національної, що розвивається на базі позитивного історичного досвіду, конкретної соціальної структури, тенденцій. Слід підкреслити, що в суспільстві, заснованому на пріоритеті інформаційних процесів, дотримання вказаного співвідношення вже не може здійснюватися стихійно, у сліпій залежності від різноманітних ситуативних чинників. Так відбувалося раніше, коли прогресивні тенденції розвитку продиралися крізь негативні, у тому числі не обов'язкові, торуючи собі шлях у майбутнє за рахунок сукупного прояву сприятливих факторів протягом значного проміжку часу. Теоретичне осмислення розвитку суспільних процесів знаходить свої витoki, здобуває певний рівень розвитку ще в індустріальному суспільстві. Але відповідно до специфіки розвитку інформаційних процесів, ролі наук, особливо гуманітарних, у цьому суспільстві вони мали обслуговуюче, дорадче значення в безпосередній перетворювальній діяльності.

В інформаційному суспільстві трансформаційні процеси **мають поступово підпорядковуватися свідомій організації розвитку**. Ця свідома організація має передбачати баланс інтересів суб'єктів розвитку, сприяти вивільненню їхнього творчого потенціалу, створювати необхідний консенсус при оптимізації соціальної структури суспільства. Незважаючи на недобррозичливе ставлення певної частини суспільства до ідеологічних орієнтирів, дискредитованих в умовах колишнього диктату правлячої КПРС, саме науково обґрунтована теорія має стати основою суспільного розвитку.

Вона має враховувати загальноцивілізаційні закономірності, національну специфіку, економічні, політичні, культурні та інші особливості цього етапу розвитку, як загальнонаціональний орієнтир об'єднувати націю, державу в уявленнях про перспективи і мету розвитку.

У зв'язку з цим на нинішньому етапі розвитку в Україні, як і в усіх інших країнах світу, актуалізується суспільна потреба в інноваційних

¹ Закінчення. Початок див.: Шляхи розвитку української науки. – 2016. – № 10. – С. 83–86.

розробках гуманітарних наук, підвищенні їх значення в розбудові нового суспільства. Саме гуманітарні інститути мають забезпечити наукове «осмислення власної ідентичності, напрацювання системи національних інтересів та геополітичних пріоритетів, які лягають в основу української перспективи. Українська перспектива ґрунтується на тисячолітній історико-культурній і господарській традиції, спадщині українського народу, на тяглоті і перервності української державності»². Ці розробки мають бути покладені в основу формування нової національної концепції розвитку, об'єднуючого начала, бази національного консенсусу в уявленнях про національний розвиток. Підкреслюючи необхідність формування національної ідеї, Л. Кравчук зазначає, що «вона має народитися на основі корінних, стратегічних інтересів народу – економічних, міжнародних, соціальних»³.

Результати здійснюваного гуманітарним сегментом української науки аналізу сучасних гуманітарних процесів, закономірностей і перспектив суспільного розвитку мають стати ефективним матеріалом для ідеологічної діяльності політичних партій, піднімаючи таким чином ефективність їхнього функціонування, сприяючи розвитку ефективного політичного процесу. Цей резерв суспільної діяльності досі перебуває поза увагою українських керівників, і явно недооцінюється його значення для забезпечення цивілізованої політичної діяльності.

При цьому в сучасному політикумі в Україні прийнято поділяти політичні об'єднання на просто «партії» і «партії ідеологічні». До останніх сьогодні умовно відносять свободівців, «Самопоміч» та деякі інші. Ідея творення неідеологічних партій частково базується на політичній неосвіченості, частіше прикриває політичний бізнес-проект олігархічних кланів, відображаючи їхні інтереси, у чому, власне, і приховується примітивний зміст відповідної ідеології. При цьому різновекторність інтересів обумовлює постійний політичний і, відповідно, весь інший безлад у суспільному житті.

...Минуло ще п'ять років з того часу, коли перший Президент суверенної української держави Л. Кравчук із тривогою говорив про те, що «протягом сучасної 20-річної своєї незалежної історії Україна не змогла сформувати власну загальнонаціональну ідеологію»⁴. Ця болюча проблема, з

² Медвідь Ф. Українська національна ідея як духовна детермінанта державотворчих процесів в Україні // Актуальні проблеми міжнародної безпеки: український вимір. – К.: Стило, 2010. – С. 236–247.

³ Там само. – С. 2.

⁴ Цит. за: Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М.

усіма її негативними суспільними наслідками не втратила своєї актуальності й досі. Сьогодні вже наочно видно, що президент саму ситуацію з дієвими чинниками політичних аматорів уявляв надто ідеалістично, спрощено, заявляючи, що «є люди, які зовсім випадково прийшли в політику. Вони не готові – ні теоретично, ні практично, ні духовно, ні ментально. Для них ця країна не являє собою чогось рідного, близького. Для них Україна і не мати, і не батько, не земля, без якої жити неможливо. Для них, на превеликий жаль, це місце, де можна заробити великі гроші. І звичайно ж, у таких умовах не можна говорити про створення єдиної нації, народу, що готовий страждати, якщо виникне необхідність, заради незалежності. Політики цих людей розділяють, а потім на цьому живуть, мають владу, багатіють»⁵.

Відсутність фактичної заінтересованості творців політичних проектів в Україні у формуванні спрямованої в майбутнє української мрії, по аналогії, скажімо, з американською, з ідеалами демократичного розвитку країн Заходу, тимчасово приносить суттєві економічні вигоди спонсорам цього процесу, проте веде до зубожіння й розрухи в країну, загострює внутрішньосуспільні протистояння, робить Українську державу ненадійним партнером у міжнародних відносинах, про що свідчить і вже звично затягуваний процес надання українцям безвізового режиму з ЄС, і нерегульованість певних проблем із країнами-сусідами тощо.

Егоїстична і недалекоглядна поведінка спонсорів політичної діяльності в Україні, що реалізують свої економічні і політичні інтереси через контрольовані ними ЗМІ та видавничу діяльність у процесі реалізації політичних проектів, не сприяє консолідації суспільства. У той самий час суспільний консенсус, вироблення загальноукраїнської суспільної платформи єдності набуває особливого значення як національний орієнтир розвитку у зв'язку з посиленням впливів на Україну глобального інформаційного простору з усіма їх позитивними й негативними складовими.

Особливо небезпечними непатріотичні внутрішні суперечності в суспільстві стали в період гострого інформаційного російсько-українського протистояння і затяжної антитерористичної операції на частині території Донецької та Луганської областей. В умовах розвитку інформаційного суспільства саме інформаційна складова в протистоянні набуває особливого значення. Стрімке вдосконалення інформаційних технологій робить це

Горовий та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 32–33.

⁵ Новини політики і економіки // Главком. – Режим доступу: <http://glavcom.ua/articles/4527.html>. – С. 1.

інформаційне протистояння, а точніше – інформаційну війну – багатоаспектною у змістовому сенсі, багатоканальною в технологічному, багаторівневою в орієнтації на свідомість різних категорій населення атакованих територій.

У зв'язку з цим, по-перше, комплексній інформаційній агресії має протистояти вітчизняна комплексна інформаційна система, яка оперативно реагуватиме на всі аспекти негативних інформаційних впливів. І першим кроком інформаційної консолідації суспільства має стати упорядкування інформаційної діяльності в національному вимірі, ефективна координація її на державному рівні, формування національного інформаційного комплексу. В умовах інформаційної війни лише така координація дає змогу оперативно реагувати на інформаційні диверсії, передбачати майбутні інформаційні загрози для національного інформаційного простору, знаходити шляхи їх нейтралізації, забезпечувати достовірною інформацією громадян власної країни, у тому числі й тих, що сьогодні перебувають під чужими інформаційними впливами, а також інформувати про ситуацію в країні міжнародну спільноту, громадську думку за кордоном. Удосконалення структури національного інформаційного комплексу дає змогу організаційно, у чинному правовому полі знизити внутрішньосупільне протистояння в інформаційній сфері, що особливо важливо в умовах інформаційної війни.

Вітчизняний інформаційний комплекс має стати, таким чином, мережею соціальних структур, що координують свою діяльність у національних інтересах, мережею, оснащеною засобами для виробництва, комплектування, обробки та зберігання інформації, організації заходів інформаційної безпеки з метою ефективного використання наявних у розпорядженні суспільства інформаційних ресурсів для протистояння інформаційній агресії, а також сприяти їх оновленню для суспільного прогресу.

В умовах активізації глобальних процесів у сучасному світі «сама загальнонаціональний соціальний інформаційний комплекс має стати запорукою нейтралізації сучасних інформаційних загроз і використання позитивних факторів розвитку інформатизації⁶. Ефективна робота цієї системи на загальнодержавному рівні може забезпечити як конструктивні інформаційні обміни України на міжнародній арені, так і розвиток національної інформаційної бази при мобілізації вітчизняних ресурсів і можливостей, що є важливою передумовою прогресу суспільства. Адже, як свідчить міжнародна і внутрішньодержавна практика сучасності, з активізацією інформаційних процесів у суспільстві актуалізується потреба

⁶ Див про це: *Струтинська О.В.* Інформаційні системи та мережеві технології / за наук. ред. М. І.Жалдака. – К.: Університет «Україна», 2008. – С. 25–26.

посилення впливу держави на ці процеси. Такі координаційні впливи збігаються з основними завданнями, які має вирішувати сучасний інформаційний комплекс»⁷.

Другим завданням забезпечення національного консенсусу в сучасному українському суспільстві в умовах російсько-українського протистояння є потреба прискореного формування нової національної концепції розвитку, об'єднуючого начала, бази національного консенсусу в уявленнях про національний розвиток. Недостатня увага українського політикуму до розвитку національної ідеології спричинює сьогодні наявність серйозних проблем у процесі консолідації українського суспільства – чинника особливої важливості в умовах реалій інформаційної війни.

Державницька ідеологія, на необхідності якої наголошує перший Президент Л. Кравчук, має стати не лише об'єднуючим і мобілізуючим началом для українського народу. Вона має стати дієвим інструментом оперативного реагування на негативні інформаційні впливи з-за кордону, переконливим аргументом справедливої позиції нашої держави в протистоянні для населення Російської Федерації.

Значення державницької ідеології в Україні, однак, не обмежується нелегкими випробуваннями нинішнього періоду. Вона має торувати нації, державі шлях у майбутнє, сприяти достойному утвердженню України в новому, інформаційному суспільстві.

Нині Україна також має розв'язувати всі проблеми, пов'язані з позиціонуванням у глобальному інформаційному просторі, за відсутності внутрішньої єдності й загально визнаних ідейних основ свого розвитку. І суб'єкти глобальної інформаційної діяльності, внутрішньо організовані, такі, що покладають в основу своєї діяльності чітко виражені ідейно-концептуальні засади свого розвитку, знову мають відчутні переваги в організаційно-практичному плані. І об'єктивні умови розвитку, під загрозою втрати позицій у міжнародному інформаційному співробітництві, вже сьогодні потребують конкретних дій України у задоволенні попиту в процесі інформаційних обмінів на технологічному рівні, продиктованому цим попитом, і з забезпеченням необхідної якості відповідної продукції.

Завдання національного розвитку при цьому вимагають активізації зазначеного виду діяльності при максимально можливому використанні вітчизняної інформаційної основи.

⁷ Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища / [О. С. Онищенко, В. М. Горюхов, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – С. 34–35.

І хоча реалії сьогодення потребують конкретних дій для активізації діяльності України в міжнародних інформаційних обмінах, для нашої країни мобілізація відповідних зусиль ускладнюється через відсутність системоутворювальної, визначеної в основних своїх параметрах, і головне – загально визнаної – сучасної національної ідеології. За її відсутності некоординована ні в який спосіб з точки зору ідеологічної зовнішньоінформаційна діяльність характеризується різновекторністю інтересів окремих соціальних структур суспільства, є певною мірою суперечливою і вразливою для зовнішніх впливів.